

Prof. dr. Halim PURELLKU
(Shkup)

ZHVILLIMET POLITIKE NË SHTETIN SHQIPTAR DHE ISA BOLETINI NË VITET 1913-1915

Ndonëse më 12 dhjetor 1912, në Konferencën e Londrës, u njoh pavarësia formale e Shqipërisë, çështja e saj aty nuk u zgjidh përfundimisht¹. Shteti shqiptar gjatë viteve 1912-1915 ballafaqohej me një sërë sfidash si: mosdefinimi i kufirit shtetëror; caktimi i kryeqytetit të shtetit dhe çështja e caktimit të princit të Shqipërisë etj., të cilat stimulonin dhe më shumë kundërthëniet e brendshme politike, por dhe ndërthurjet e faktorëve të jashtëm në punët e brendshme shqiptare². Ndaj dhe për të siguruar njohjen e sovranitetit të Shqipërisë “në të gjitha territoret shqiptare” dhe për përshpejtimin e zgjedhjes së një mbreti, Ismail Qemali i shoqëruar nga Isa Boletini e Luigj Gurakuqi, në prill të vitit 1913 udhëtuan në një turne

¹ Андреј Митровић, Албанци у политици Аустро-Угарске према Србији 1914-1918, Срби и Албанци у XX веку, Београд, 1991, ф. 82, 85 - 88.

² ЦДА, Софија, ф. 176К, оп. 2, а е. 1376, л. 6, 11, 22, 41-43; а. е. 1378. л. 88, 141, 146, Рапорт Nr. 17 i konsullit të përgjithshëm bullgar Pavlov, kryeministrit bullgar Vasil Radoslavov etj., nga Vlora, më 12 nëntor 1913.

diplomatik në Romë, Vjenë, Paris e Londër³. Nga shtetet më të angazhuara rreth çështjeve shqiptare ishte dhe Mbretëria e Serbisë, e cila ishte fare e pakënaqur me rrjedhën e ngjarjeve në shtetin shqiptar dhe me kufijtë shtetëror të tij. Qeveria e Vlorës dhe veprimtaria atdhetare e Isa Boletinit ishin fort irrituese për Serbinë, sepse konsideroheshin si pengesa të mëdha në jetësimin e objektivave serbomëdha në Shqipëri, ndaj dhe serbët Ismail Qemalin e kishin vënë në shënjestër për ta likuiduar⁴.

Pas Luftës së Parë Ballkanike, udhëheqësit kryesorë të Lëvizjes Kombëtare nga viset e pushtuara nga Serbia u grumbulluan në territorin e shtetit shqiptar⁵, dhe po vazhdonin aktivitetet e tyre politike. Mehmet pashë Dërralla, ministër i Luftës në Qeverinë e Vlorës, në marrëveshje me Isa Boletinin, nga fundi i qershorit 1913, propagandonte haptazi për luftë kundër sllavëve në “Shqipërinë Verilindore”⁶. Pas shumë përpjekjesh, nga fundi i qershorit dhe fillimi i korrikut të vitit 1913, qe organizuar në Vlorë një konferencë e rëndësishme e prijësve shqiptarë nga të gjitha viset e Shqipërisë nën pushtimin serb e grek. Si duket, në atë konferencë prijësit shqiptarë deklaruan unitetin e tyre rreth Ismail Qemalit, sa që edhe

³ Ismail Qemal Vlora, *Kujtime*, Tiranë, 1997, f. 360.

⁴ [FO 195/2453], Nr. 42, (Konfidenciale), Zëvendës-konsulli Greig, drejtuar ambasadorit britanik Sir G. Lowther, Manastir, 5 korrik 1913, në: Lufrat ballkanike, Raporte Konsullore Britanike nga Maqedonia në vitet e fundit të Perandorisë Osmane, përgatitur për botim nga Robert Elsie dhe Bejtullah Destani, Përkthet nga anglishtja: Majlinda Nishku, Ilir Nishku, 2013, f. 203 - 204.

⁵ Државен Архив на Република Македонија (мë tej: ДАРМ), Скопје, Микрофилм бр. (мë tej: М) 30/465, Kraljevsko-Srpsko, Poverljivo, Br. 758. 8 oktobra 1913 god. Debar, Gospodinu Inspektoru Policije Gospodinu Gospodinu Dušanu Alimpiću, Bitolj, Načelnik Okruga, Nenshkrimi, (N. Ćirković^{-H.P.}).

⁶ [FO 294/51], Nr. 41, (Konfidenciale), Kopje për Konsullin e Përgjithshëm britanik, Selanik, Zëvendës-konsulli Greig drejtuar Sir G. Lowther, Kostandinopojë, 28 qershor 1913, në: Luftërat ballkanike, Raporte Konsullore Britanike nga Maqedonia...f. 188.

Esat Pasha që i detyruar formalisht të pranonte postin e ministrit të Brendshëm në Qeverinë e Vlorës.

Njëkohësisht, në këtë konferencë që arritur edhe pajtimi midis Bajram Currit e Riza Beut me Ismail Qemalin. Në këtë konferencë, pos që u zgjidhën disa çështje thjeshtë me karakter të brendshëm shqiptar, u morën edhe vendime të rëndësishme, dhe atë: të krijohet një Komitet/Këshill Qendror i veçantë, i obliguar për ta drejtuar luftën e armatosur çlirimtare kundër Serbisë e Malit të Zi deri në çlirimin e plotë të territoreve shqiptare. Në krye të këtij Komiteti që emëruar Irfan Ohri, i cili do të qëndronte në Elbasan dhe do të drejtonte veprimtarinë përtej kufijve shtetëror të Shqipërisë. Në konferencë u vendos të formohen “këshilla” brenda territorit shtetëror të Shqipërisë si dhe në trevat e pushtuara shqiptare, me në krye komisarët e tyre. Detyra kryesore e këtyre “këshillave” dhe komisarëve të tyre ishte të organizojnë dhe të përgatisin popullin për kryengritje e cila do të shpërthen kur do të vendos për të Këshilli/Komiteti Qendror⁷.

Nga ana tjetër, Serbia në forma të ndryshme dhe me mjete të ndryshme vazhdonte sabotimin e ngritjes së shtetit shqiptar dhe të Lëvizjes Kombëtare e irredentiste shqiptare. Për të arritur këto objektiva, Qeveria serbe kishte rekrutuar dhe disa figura politike shqiptare të kohës, nga të cilët edhe Esat Pashën. Për t’i qëndruar në krah Esat Pashës dhe për të ndihmuar forcimin politik të tij, që nga fundi i majit 1913 kishte arritur në Durrës edhe M. Balluxhig⁸. Ashtu që, po sa Komiteti/Këshill Qendror në fjalë filloi veprimtarinë

⁷ ДАРМ, Скопје, 30/М-465, Кралjevsko-Srpsko, Poverljivo, Br. 758. 8 oktobra 1913 god. Debar, Gospodinu Inspektoru Policije Gospodinu Dušanu Alimpiću, Bitolj, Načalnik Okruga, Nenshkrimi, (N. Ćirković^{-H.P.})

⁸ [FO 371/1827], Nr. 36, (Konfidenciale), Zëvendës-konsulli Greig drejtuar Sir G. Lowther - (Marrë nga Foreign Office më 24 qershor), Manastir, 14 qershor 1913, në: Luftërat ballkanike, Raporte Konsullore Britanike nga Maqedonia...f. 178.

e tij pasoi sabotimi i tij nga ana e Esat Pashës për interesa të ngushta personale⁹. Qe krijuar një opozitë e drejtuar nga Esat Pasha, qëllimi i së cilës ishte grushti i shteti kundër Ismail Qemalit¹⁰. Këto përplasje të brendshme, gjithsesi të mbështetura dhe nga faktorë të jashtëm, rezultuan me krijimin e kaosit politik-administrativ në vend. Ashtu që në aspektin politik e administrativ shteti shqiptar u copëtua në pesë rajone të veçanta dhe të pavarura nga njëra-tjetra, dhe atë: rajoni i Vlorës, i Durrësit, i Shkodrës, i Mirditës dhe i Matit¹¹. Lidhur me këtë, Esat Pasha i shkruante Hasan Prishtinës se populli i qarkut të Durrësit është “bashkuar e janë lidhur që urdhri tij (Ismail Qemalit-H.P.), në këto vende, të mos zbatohet me asnjë mënyrë”¹².

Ndërkaq, përgjatë muajve shtator-tetor revolta shqiptare kulmoi me Kryengritjen e njohur të Shtatorit të vitit 1913, e ndihmuar në formë jo zyrtare nga Qeveria e Vlorës¹³. Sipas historianit serb Dushan Batakoviç, kjo kryengritje qe organizuar me insistimin e Ismail Qemalit, si dhe me insistimin e tij Bajram Curri, Isa Boletini, Riza Beu, Isuf Elezi me fuqitë e tyre kishin sulmuar trupat serbe¹⁴. Kështu, forcat kryengritëse shqiptare çliruan përkohësisht nga pushtimi serb rrethet e Peshkopisë, të Dibrës, të Zhernanicës (Rekës), të Strugës dhe atë të Ohrit, ku dhe qe vendosur

⁹ ДАРМ), Скопје, 30/М-465, Кралjevsko-Srpsko, Poverljivo, Br. 758. 8 oktobra 1913 god. Debar, Gospodinu Inspektoru Policije Gospodinu Gospodinu Dušanu Alimpiću, Bitolj, Načalnik Okruga, Nenshkrimi, (N. Čirković-H.P.)

¹⁰ Hakif Bajram, Si e okupoi Serbia Kosovën më 1912, 1, Prishtinë, 2003, f. 141.

¹¹ ЦДА, София, ф. 176К, оп. 2, а е. 1376, л. 6, 11, 22, 41-43; а. е. 1378. л. 88, 141, 146, Raport Nr. 17 i konsullit të përgjithshëm bullgar Pavlov, kryeministrit bullgar Vasil Radoslavov etj., nga Vlora, më 12 nëntor 1913.

¹² АИИ, Тiranë, А-IV-335, Nr. inv. 1930, Materiale Arkivale II, 11.734, 13 Vjeshtë e parë 1329/1913.

¹³ АИИ, Тiranë, Vj. 23.18.1870, Dok. Nr. 116, Vlorë, 24. shtator 1913, konsulli austro - hungarez, Leibanec-Vlorë.

¹⁴ Душан Батаковић, *Косово и Метохија у србско-арбанашким односима*, Друго допуњено издање, Београд, 2006, f. 205 dhe 300.

pushteti kryengritës shqiptar¹⁵. Isa Boletini, që asokohe konsiderohej nga Qeveria serbe si një nga armiqtë e Serbisë¹⁶, në burimet dhe shtypin serb të kohës vlerësohet se ishte i angazhuar drejtpërdrejt në Kryengritjen e Shtatorit 1913¹⁷, sa që konsiderohej një nga drejtuesit kryesor të saj dhe një nga autorët e Planit të Kryengritjes¹⁸.

Sipas një raporti të von Stork, diplomat austro-hungarez në Beograd, 24 shtator 1913, shqiptarët nën komandën e Isa Boletinit “po përparonin në dy drejtime dhe pikërisht njëra pjesë për në Ohër, Resnjë dhe Prespë dhe pjesa tjetër kundra Tetovës dhe Gostivarit”¹⁹. Po kështu, edhe dr. Shajnoviq, diplomat serb, pohonte se: “Arnautët nën Isa Boletinin... që kishin ardhur nga Durrësi po përparojnë me sukses drejt liqenit të Ohrit dhe drejt Kërçovës respektivisht Galiçnikut-Mavrovës...”²⁰. Por, si duket misioni i M. Ballugxhiq, në Durrës, përkatësisht në territorin e shtetit shqiptar, që filloi nga maji i vitit 1913, rezultonte me suksese në thellimin e kundërthënieve ndër shqiptare. Kështu, nga gjysma e parë e muajit tetor 1913,

¹⁵ Qeveria e Përkohshme e Vlorës dhe veprimtaria e saj (28 nëntor 1912 - 22 janar 1914), Tiranë, 1963, dok. nr. 266, 275, 277, 280, 281, 282, 285, 286 dhe 296; AIH, Tiranë, A-IV-335, Nr. inv. 1930, Materiale Arkivale II, 11.759, Telegram nga Qukësi Nr. 390, 15 Vjeshtë e parë 1329/1913, Isufi, nëpunës (kryetar) i Qeverisë provizore civile të Ohrit, Prefekturës Elbasan; A-IV-336, Nr. inv. 1931, Materiale Arkivale, 11.961, 13 Vjeshtë e dytë 1329/1913, Prefekti i Elbasanit Aqif; Zekeria Cana, Populli shqiptar në kapërcyell të shekullit XX, Prishtinë, 1990, f. 175 - 176; Lajme të Brendme, “Perlindja e Shqipëniës”, Nr. 18, Vlonë, 28/11 Vjeshtë e I 1913; ; Богумил Храбак, Арбанашки упади и побуне на Косову и у Македонији од краја 1912. до краја 1915 године, Врање, 1988, f. 62.

¹⁶ Bogumil Hrabak, “*Elaborat srpskog Ministarstva inostrani dela o pripremanju srpske okupacije severne Albanije 1915 godine*”, Vjetar, I, II, Prishtinë, 1970, f. 11.

¹⁷ Душан Т. Батаковић, Косово и Метохија у српско-арбанашким односима..., f. 205

¹⁸ “Radničke novine”, Beograd, 13/26. 09. 1913.

¹⁹ AIH, Tiranë, Vj. 23.18.1866, Dok. Nr. 608, Belgrad, më 24 shtator 1913, Telegram shifër, nga von Stork, diplomat austro - hungarez.

²⁰ AIH, Tiranë, Vj. 23.18.1855, Dok. Nr. 615, Belgrad, më 25 shtator 1913, Telegram shifër.

mosmarrëveshjet midis anëtarëve të Qeverisë së Vlorës po thelloheshin dhe rezultuan edhe me largimin e shumë prej tyre nga qeveria, ndër ato edhe Hasan Prishtina dhe Mehmed Dërralla, ndonëse ky i fundit formalisht nuk kishte dhënë dorëheqje.

Largimi i Hasan Prishtinës nga Qeveria e Vlorës, dukshëm dobësoi pozitën e Ismail Qemalit²¹. Në janar 1914 Komisioni Ndërkombëtar i Kontrollit i mori kompetencat e Qeverisë së Vlorës²², kurse në mars 1914 arriti Princ Vidi në Shqipëri²³. Ardhja e Vedit në fronin shqiptar u pritë në mënyra të ndryshme në radhët e prijësve dhe të grupimeve politike shqiptare. Sipas një raport të komandantit serb të “trupave maqedono-kosovare”, Smiljanij: “Me rastin e pritjes së Princ Vedit në Durrës, Esat Pasha, Mehmed pashë Dërralla dhe Hasan beu Prishtina dukeshin shumë të padisponuar, ndërkaq shumë të disponuar ishin Bajram Curri, Isa Boletini dhe Musa Efendiu nga Prizreni, të cilët veç a veç ishin pranuar në audiencë”²⁴. Gjithashtu, rreth Vedit ishin tubuar të gjithë anëtarët e Qeverisë së Vlorës, të cilët u përfshinë dhe hynë në qeverinë e re në krye me Turhan Pashën²⁵. Por, përpara kaosit që po thellohej në Shqipëri, i shkaktuar nga

²¹ ЦДА, София, ф. 176К, оп. 2, а. е. 1376, л. 6, 11, 22, 41-43; а. е. 1378. л. 88, 141, 146, Raport Nr. 17 i konsullit të përgjithshëm bullgar Pavlov, kryeministrit bullgar Vasil Radoslavov etj., nga Vlora, më 12 nëntor 1913; САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије, Књига VII, Свеска 2, 1/14 мај-22.јули/4. август 1914, Приредили Владимир Дедијер и Живота Анић, Београд, 1980, dok. nr. 364 f. 497.

²² Душан Т. Батаковић, *Косово и Метохија у српско - арбанашким односима, Друго допуњено издање*, Београд, 2006, f. 205.

²³ Душан Т. Батаковић, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима...*, f. 205,

²⁴ САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије, Књига VII, Свеска 1, 1/14 јануар-30.април/13. мај 1914, Приредили Владимир Дедијер и Живота Анић, Београд, 1980, dok. nr. 466, f. 608.

²⁵ Shukri Rahimi, *Një elaborat i konsullit serb...*

“Lëvizja epirote” dhe “Kryengritja osmaniste” kundër Princ Vedit,²⁶ më 3 shtator 1914 princ u largua nga Durrësi (Shqipëria), dhe tani pushteti nominalisht kaloi në duart e Komitetit Ndërkombëtar të Kontrollit (KNK). Pas largimit të Vedit, Bajram Curri dhe Isa Boletini me fuqitë vullnetare nën komandën e tyre, u larguan nga Durrësi në drejtim të veriut²⁷. Pra, edhe gjatë vitit 1914, në kohën e të quajturit “kontrolli fiktiv” nga ana e Fuqive të Mëdha, shtetin shqiptar e kishte kapluar kriza e brendshme politike e shoqërore që e çonte vendin drejt anarkisë dhe kaosit²⁸. Nga faktorët kryesor motivues dhe nxitës të trazirave apo dhe krizave në shtetin shqiptar, ishin propagandat serbe, greke dhe aksioni i xhonturqve²⁹. Epilog i të

²⁶ САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије..., Књ. VII, свеска I, dok. nr. 596, f. 761: Документи о спољној политици Краљевине Србије..., Књ. VII, свеска 2, dok. nr. 38, f. 162, nr. 37, f. 169-170. nr. 152, f. 287, nr. 248, f. 381.

²⁷ Ismail Qemal Vlora, Kujtime, f. 371.

²⁸ САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије..., Књ. VII, свеска I, dok. nr. 24, f. 140. nr. 64, f. 189 - 191 dhe nr. 271, f. 407-408; САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије, Књ. VII, свеска 2, 1/14 мај- 22 јули/ 4 август 1914, Приредио Владимир Дедијер, Живота Антић, Београд, 1980, dok. nr. 75, f. 206.

²⁹ Документи о спољној политици Краљевине Србије..., Књ. VII, свеска 2, dok. nr. 48, f. 178-179; Државен Архив на Република Македонија (мë tej: ДАРМ), Скопје, Фонд бр. (мë tej: Ф) 18- Краљевско српско посланство-Лондон (1879-1918), Кутија (мë tej: К.) 6, арх. един. 4, лист 5 (нë vazhdim sipas këtij shembulli: ДАРМ, Скопје, 18.6.4/5), Шифрирана телеграма Бр. 4527, 21.08./3.09.1914, Ministria e PJ, Legatës në Londër; САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије..., Књ. VII, свеска 2, dok. nr. 48, f. 178-179; nr. 391, f. 526-536, nr. 392, f. 536, nr. 398, f. 541-542, nr. 443, f. 580-581, nr. 453, f. 587-588 dhe nr. 481, f. 617-620; Душан Т. Батаковић, Косово и Метохија у српско-арбанашким односима..., f. 207. (Administrata shtetërore serbe njësimin e kohës e bënte sipas kalendarit të vjetër gregorian, i cili dallonte nga ky i sotmi për 13 ditë).

gjitha këtyre zhvillimeve dhe të situatës së krijuar ishte, mbetja e shtetit shqiptar asokohe pa asnjë pushtet qendror³⁰.

Situatat e krizave të brendshme në shtetin shqiptar synonin t'i shfrytëzonin armiqtë e jashtëm. Nën pretekstin se shqiptarët nuk janë në gjendje të konsolidojnë shtetin dhe të sigurojnë ekzistimin e tij, që në fillim të vitit 1914 Italia hodhi idenë e pushtimit italo-austriak të Shqipërisë³¹. Menjëherë pasuan kërkesat e Serbisë për një okupim ndërkombëtar të Shqipërisë me pjesëmarrje të barabartë të të gjitha Fuqive të Mëdha, si dhe për rektifikimin e vijës së kufirit shtetëror në favor të sajë te Dibra, Luma dhe Prizreni³². Mirëpo, ideja e pushtimit të Shqipërisë nga fuqitë e jashtme nuk qe mbështetur nga Anglia dhe Franca³³, kurse kërkesës së Serbisë për rektifikim e vijës së kufirit shtetëror secila nga Fuqitë e Mëdha iu përgjigjën në varësi të pozicioneve dhe interesave të tyre³⁴. Ashtu që, kur Serbia nuk gjeti mbështetje për realizimin e pretendimeve territoriale tani ndaj shtetit shqiptar, jo vetëm nga ana e Fuqitë e Mëdha, por as edhe nga ana e Greqisë, në maj të vitit 1914 modifikoi kërkesat e saja dhe tani

³⁰ САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије..., Књ. VII, свеска I, dok. nr. 24, f. 140.

³¹ ДАРМ, Скопје, 18.6.4/5, Шифрирана телеграма Бр. 28, Београд, 12/25.1.1914, Ministria e Punëve të Jashtme (MPJ), Legatës serbe në Londër; САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије, Књ. VII, свеска I..., dok. nr. 24, f. 140, nr. 64, f. 189-191. nr. 77, f. 201, nr. 98, f. 228-229.

³² САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије, Књ. VII, свеска I..., dok. nr. 18, f. 137, nr. 108, f. 230 - 231, nr. 141, f. 271; САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије, Књ. VII, свеска 2..., dok. nr. 13, f. 138 - 142.

³³ САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије, Књ. VII, свеска I..., dok. nr. 66, f. 193 - 194, nr. 116, f. 245, nr. 453, f. 596.

³⁴ САНУ, Документи о спољној политици Краљевине Србије, Књ. VII, свеска I..., dok. nr. 71, f. 201 - 202.

deklarohej për autonominë e Shqipërisë vetëm me kusht, që të sigurohet dalje e lirë ekonomike në detin Adriatik³⁵.

Ndërkaq, Lëvizja Kombëtare Shqiptare vazhdonte përpjekjet për të sfiduar pretendimet hegjemoniste e territoriale të fqinjëve dhe të mbështetëseve të tyre. Që nga mesi i janarit 1914, ekzistonte një komitet ilegal shqiptar i quajtur “Shkipnia”, që kishte dhe programin e vetë. Duket se ky komitet njihej dhe me emrin Komiteti Shqiptar “Besa”? Komiteti/Shoqata “Shkipnia” kishte degët e tij në disa qytete dhe vise shqiptare brenda e jashtë kufijve të shtetit shqiptar. Ndër anëtarët e saj mendohej se ishin Isa Boletini (nga zona e Mitrovicës), Hasan Prishtina, Mahmud Gjura (nga zona e Pejës), Bajram Curri (nga zona e Gjakovës), Riza Beu (nga zona e Gjakovës), Mersim Dema (nga Malësia e Dibrës), dhe Ali Pustina (nga Dibra) etj. Programi politik i këtij komiteti ishte çlirimi dhe bashkimi i pjesëve të okupuara të Shqipërisë me shtetin shqiptar³⁶. Ndërkaq, fillimi i Luftës së Parë Botërore (fillimi i gushtit 1914), e gjeti shtetin shqiptar (Shqipërinë) pa kufij të përcaktuar përfundimisht dhe të pranuar ndërkombëtarisht. Ndaj dhe menjëherë pas fillimit të luftës, integriteti territorial i shtetit shqiptar qe kontestuar jo vetëm nga fqinjët, por edhe Antanta nuk i respektonte

³⁵ ДАМ, Скопје, 18.6.13/18-19, Пов. N=1810, Београд, 17/30.05.1914, Letër e Nikolla Pashiqit për Boshkoviqin, legati serb në Londër.

³⁶ [FO 294/53], Nr. 173, Z. Crackanthorpe drejtuar Sir Edward Grey - (Marrë më 16 shkurt), Beograd, 11 shkurt 1914 dhe 173. 1, Shtojcë në nr. 173, Zëvendëskonsulli Greig drejtuar Z. Crackanthorpe (Konfidenciale), Manastir, 29 janar 1914; në: Luftërat ballkanike, Raporte Konsullore Britanike nga Maqedonia...f. 313 - 315 Luftërat ballkanike; ДАМ), Скопје, 30/M-465, Kraljevsko-Srpsko, Poverljivo, Br. 758. 8 oktobra 1913 god. Debar, Gospodinu Inspektoru Policije Gospodinu Gospodinu Dušanu Alimpiću, Bitolj, Načalnik Okruga, Nenshkrimi, (N. Ćirković H.P.).

me konsekuencë marrëveshjet e Londrës mbi Shqipërinë³⁷. Kështu, Serbia, edhe në kushtet e luftës me Austro-Hungarinë, nuk hoqi dorë nga pretendimet territoriale ndaj shtetit shqiptar, që sipas ambasadorit francez dhe atij rus “nuk ekzistonte më”. Kështu p.sh. nga fundi i gushtit dhe në dhjetor të vitit 1914, Serbia iu kërkoi leje fuqive aleate për pushtimin e Shqipërisë, por për këtë, qe penguar nga qeveritë e fuqive aleate dhe të qarqeve të caktuara ushtarake serbe³⁸.

Ndërkohë, aksionet e çetave shqiptare kundër pushtuesit serb vazhdonin edhe gjatë viteve 1914-1915³⁹. Pas atentatit të Sarajevës, Austro-Hungaria përgatiste sulme (ndërhyrje) të reja nga territori i Shqipërisë kundër shtetit të Serbisë, me qëllim të hapjes së një fronti të dytë nga jugu kundër saj (Serbisë). Për këtë qëllim i pajiste me armë edhe parinë shqiptare, si: Isa Boletinin, Bajram Currin, Hasan Prishtina⁴⁰. Për të përfutur nga rasti i sulmit të Austro-Hungarisë ndaj Serbisë, nga mesi i korrikut 1914 filluan përgatitjet për një kryengritje çlirimtare në pjesën e Shqipërisë nën pushtimin e Serbisë. Përgatitjet dhe drejtimi i kryengritjes u ishin besuar Hasan Prishtinës, Isa Boletinit, Mehmed Dërrallës, Bajram Currit etj.⁴¹ Në kuadër të përgatitjeve për mësymje mbi ushtrinë serbe në “kufi”, më 17 korrik

³⁷ Драгослав Димитријевић Бели, Албанци у Србији и Југославији од 1912. до 1941. Године, Београд, 5. септембар 2014. Године, fq.20.; Срђан СЛОВИЋ, Косово и Метохија од 1900. године до почетка Првог светског рата, БАШТИНА, Приштина - Лепосавић, св.28, 2010, f. 289.

³⁸ ДАРМ, Скопје, 18.6.38/55, Телеграма Пов. Бр. 171, 27.08./...1914, Telegram i Legatës serbe, në Londër, МРЈ, në Nish; По ату, 18.6.21/32-33, Шифрирана телеграма N=. 355, Атина, 11/24.08.1914, Ballugxhiq, МРЈ; Душан Т. Батаковић, Косово и Метохија у српско-арбанашким односима..., f. 213.

³⁹ Душан Т. Батаковић, Косово и Метохија у српско-арбанашким односима, f. 205

⁴⁰ Душан Батаковић, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима...*, f. 206-207

⁴¹ Tahir Abdyli, *Hasan Prishtina, 1908-1933*, Prishtinë, 1990, f. 189.

1914 Isa Boletini me 60 veta u nisë nga Durrësi me vapor austriak për në Shëngjin, për të dal në kufirin me serbët, por qe detyruar të kthehet prapa. Ashtu që nga fundi i korrikut të vitit 1914 Isa Boletini dhe Bajram Curri ndodheshin ende në Durrës⁴². Ndërkaq, Hasan Prishtina, Selim Batusha, Bajram Daklani, Qerim bej Begolli, Halim bej Dërralla, me suitat e tyre, më 6 gusht 1914 shkuan nga Durrësi për në kufirin me Serbinë, përkatësisht përgjatë “vijës së demarkacionit” me Serbinë. Me vete morën armë e municione⁴³. Sipas shtypit të Vjenës dhe informatave tjera, në fillim të nëntorit 1914, kryengritësit shqiptarë tri herë i kishin sulmuar forcat serbe në trevën e Dibrës, dhe se çeta shqiptare vepronin për rreth Tetovës⁴⁴.

Rezultat i kësaj lëvizje kryengritëse të armatosur ishte çlirimi i Bregut të Matit nga trupat serbe⁴⁵. Përkatësisht, Serbia përpara ofensivës austro-hungareze dhe të lëvizjes kryengritëse shqiptare, deri nga fundi i tetorit 1914 i tërhoqi trupat e saja edhe nga të ashtuquajturat “pikat strategjike” në Shqipëri, por pas veti la në Durrës qeverinë proserbe të Esat Pashës. Pushtimi i Vlorës nga Italia më 25 dhjetor të vitit 1914, do të rezultonte me ndërlikimin edhe më të madh të pozitës ndërkombëtare të shtetit shqiptar gjatë vitit 1915, por dhe ashpërsimin e rivalitetit italo-serb në Shqipëri⁴⁶. Që nga mesi i shkurtit të vitit 1915 vazhduan përgatitjet ushtarake të Serbisë për

⁴² Hasan Prishtina, *Dokumente, 1983*, dok. Nr. 53, f. 94-96; Богумил Храбак, Арбанашки упади и побуне на Косову и у Македонији ..., f. 127.

⁴³ Богумил Храбак, *Арбанашки упади и побуне на Косову и у Македонији...*, f. 127.

⁴⁴ Богумил Храбак, *Арбанашки упади и побуне на Косову и у Македонији...*, f. 149-150.

⁴⁵ Tahir Abdyli, *Hasan Prishtina*, f. 189-190.

⁴⁶ ДАРМ, Скопје, Фонд бр. 17-Министерство за надворешни работи-Београд: (Јован Јовановиќ-Пижон), Кут. 2, арх. един. 38, стр. 80 (нë vazhdim sipas këtij shembulli: ДАРМ, Скопје, 17.2.38/80), Телеграм N= 60, Пов. Бр. 887, из Лондона-Ниш, 25.01/1915, Nga Ballugxhiq, ministri serb në Londër, Ministrisë së Punëve të Jashtme në Nish, Mbi qëndrimin e qeverisë angleze.

invadim në Shqipëri, nën pretekstin e mbrojtjes nga gjoja sulmet dhe provokimet e shqiptarëve ndaj trupave serbe përgjatë kufirit. Në shkurt 1915, në rajonin: Resnjë-Ohër-Strugë, Qeveria serbe kishte përqendruar rreth 3 000-4 000 trupa ushtarake shtesë⁴⁷, kurse në maj ishin të përqendruara aty rreth 15 000 trupa serbe, me synim të pushtojnë Pogradecin dhe pastaj Elbasanin⁴⁸. Përgatitjet e Qeverisë serbe për invadim në Shqipëri apo “për t’u mbrojtur nga Shqipëria”, si thoshte Grey, ministri britanik, ishin aprovuar edhe nga Britania që në maj të vitit 1915⁴⁹, duke e këshilluar Qeverinë serbe që trupat e saj të mos depërtojnë përtej “pikave strategjike” apo “rajonit strategjik”, e as në Elbasan⁵⁰.

Por, kur filloi pushtimi serb në shtetin shqiptar, dhe kur më 1 qershor të vitit 1915 serbët pushtuan Pogradecin dhe po përgatiteshin të pushtonin Elbasanin⁵¹, Italia rreptë e kundërshtoi invadimin serb në shtetin shqiptar⁵². Përballë rrezikut të angazhimit ushtarak italian në Shqipëri, me kërkesën e Britanisë (më 16 qershor 1915)⁵³, Rosisë dhe të Francës⁵⁴, Serbia që e detyruar të ndërpres invadimin ushtarak të

⁴⁷ ДАРМ, Скопје, 1034.9.88/553-554, Nr. 26128, Raport i vice konsullit britanik në Manastir, Manastir, 16.02.1915 (i pranuar më 6. 03. 1915).

⁴⁸ ДАРМ, Британски конзули во Македонија 1797-1915, Документи, Редакција М-р Драги Ѓорѓиев, Скопје, 2002, dok. nr. 230, f. 442.

⁴⁹ ДАРМ, Скопје, 18.6.184/248, Пов.Бр. 476, Лондон, 25.04/...1915, Letër e Legatës (Boshkoviqit), nga Londra, MPJ, në Nish.

⁵⁰ ДАРМ, Скопје, 17.2.203/421-423, Телеграма N= 595, Лондон, 30/05.1915, Nga Boshkoviq, Londër, personalisht për Pashiqin, kryeministër i Serbisë, përkatësisht përgjigje për telegramin e tij nr. 1436.

⁵¹ Британски конзули во Македонија 1797 - 1915..., dok. nr. 230, f. 442.

⁵² ДАРМ, Скопје, 18.6.14/21, Шифрирана телеграма N= 123, из Београда, 24 maj/...1915, Pashiqi, Legatës serbe në Londër.

⁵³ ДАРМ, Скопје, 17.3.20/35-36, Телеграма N=612, Лондон, 4/17.06.1915, Nga Boshkoviq, Londër, personalisht për Pashiqin, kryeministër i Serbisë, përkatësisht përgjigje për telegramin e tij nr. 1477.

⁵⁴ Душан Т. Батаковић, Косово и Метохија..., f. 214.

Shqipërisë⁵⁵. Njëkohësisht agresioni serb ndaj shtetit shqiptar qe kundërshtuar në forma të ndryshme edhe nga shqiptarët. Sipas burimeve serbe, me nxitje të Isa Boletinit, Hasan Prishtinës, Bajram Currit etj., gjatë tërë muajit korrik 1915 po përqendroheshin me fuqi të armatosura shqiptare për së gjati kufirit me Serbinë, përkatësisht në zonat e Lumës dhe të Prizrenit, me qëllim të përgatitjeve për sulm ndaj Serbisë⁵⁶. Ndërkaq, përplasje midis fuqive kryengritëse shqiptare me trupat dhe xhandarmerinë serbe kishte edhe në gjysmën e parë të vitit 1915. Më 6 maj 1915 një grup më i madh kryengritësish të cilët ishin nga treva e Gostivarit (çeta e Gostivarit), kishin kaluar kufirin shtetëror lindor të Shqipërisë dhe kishin hyrë në Pollog dhe pas një shkëmbimi zjarri një kohë më të gjatë me forcat serbe mbetën të vrarë një oficer dhe dy ushtarë serbë. Pastaj çeta u rikthye në fshatin Radomir të Lumës dhe menjëherë qe vënë nën komandën e Mehmed Dërrallës. Ndërkaq, trupat serbe në ndjekje të Çetës së Gostivarit depërtuan drejt Lumës, përkatësisht drejt “Urës së Vezirit”, në Kukës, ku çeta ia doli të ndalon marshin e trupave serbe. Nga këtu Çeta marshoi në drejtim të Shkodrës, ku në luftë me malazezët qe rrethuar dhe u detyrua të dorëzohet. Gjithashtu, edhe Mehmed Dërralla me të birin Halimin si dhe Isa Boletini, iu dorëzuan malazezëve dhe pas një kohe qëndrimi në Shkodër u dërguan në Cetinë⁵⁷.

⁵⁵ ДАРМ, Скопје, 17.3.18/30-31, Телеграма N= 306, Пов. Бр. 6273, Софија, 5/18.06.1915, Nga Çollak Antiq, МРЈ, në Nish, mbi komentet në gazetën “Bëllgaria” pushtimi i Shqipërisë.

⁵⁶ Bogumil Hrabak, *Elaborat srpskog Ministarstva inostrani dela...*, f. 11.

⁵⁷ ДАРМ, Скопје, Фонд: Дипломатски Архив Белград, Микрофилм (më tej: М) бр. 472, Пов. N= 934, 31. Августа 1915 године, Ниш, Ministria e Punëve të Brendshme, Ministrisë së Punëve të Jashtme; Богумил Храбак, *Арбанашки упади и побуне на Косову и у Македонији од краја 1912. до краја 1915 године*, Брање, 1988, f. 173 dhe 178.

Prof. dr. Halim PURELLKU

SUMMARY

THE POLITICAL DEVELOPMENTS IN ALBANIA AND ISA BOLETINI DURING 1913-1915

Albania found itself in an indefinite state after the independence, without any capital city, and with the pressing issue of appointing a prince, as well as with armed confrontation between rival groups within the country and the general stance against foreign intervention. As such, the years 1912-1915 are characterized with a series of events that unfolded in the political context, as well as in the form of armed confrontation within the country as well as against foreign military troops. Referring to consulted archival and literary sources, we value that Isa Boletini was the head of troops during these political developments which defended Albania's independence. Isa Boletini accompanied Ismail Qemali in April of 1913 in a diplomatic tour in Rome, Vienna, Paris and London, at a time when he supported Ismail Qemali and the Government of Vlora for as long as this government existed.

Isa Boletini strongly opposed the political division of Albania in London, which is why he is considered one of the most renowned personalities of Albanian irredentism. At the end of June 1913, he was engaged in organizing the war for liberation of Albania under Serbian and Montenegrin occupation. For this reason, at the beginning of July 1913 the Central Committee in Vlora was formed,

where Boletini was a member. As a result, a great anti-Serbian uprising was organized in September-October of 1913, which resulted with the temporary liberation of five sub-prefectures in which process Isa Boletini played an important role.

In March 1914 when Prince Wied arrived in Albania, Isa Boletini sided with the Prince and was admitted in the welcoming audience. However, after Wied left Albania in September of 1914, at a time when Albania was left with no central administration, Serbia's activities in achieving its territorial claims were intensified. As a result, Isa Boletini left from Durrës towards the northern border, where he focused on organizing his troops in actions against the Serbs throughout 1915.

